

А. А. Ідобаєва,
здобувач, Міжрегіональна Академія управління персоналом
ORCID ID: 0000-0003-0914-2710

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.71

СУТНІСТЬ ТА РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

A. Idobayeva,
Candidate for a degree, Interregional Academy of Personnel Management, Ukraine

ESSENCE AND RISKS IN THE ACTIVITIES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Метою статті є здійснення дослідження сутності та особливостей ризиків у діяльності промислових підприємств, їх характеристик та функцій, особливостей класифікації.

У процесі дослідження використовувались: загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення — для дослідження сутності, теоретичних основ, характеристик та ознак категорії "ризик", визначення основних особливостей, що її характеризують, а також набули поширення у різних визначеннях даної категорії; системний підхід — для обґрунтування та формування власного визначення категорії "ризик", підходів та засад класифікації ризиків.

Обґрунтовано причини складності визначення поняття ризику та основні особливості і функції, що характеризують ризик промислового підприємства, власне визначення категорії "ризик".

Наукова новизна полягає у визначенні основних особливостей, що характеризують ризик промислового підприємства, а також набули поширення у різних визначеннях цієї категорії, розробці авторського визначення категорії "ризик", розробці авторської класифікації ризиків промислового підприємства.

Отримані результати дослідження можуть бути спрямовані на удосконалення засад та механізмів управління ризиками в діяльності промислового підприємства для упередження та мінімізації їх негативного впливу на діяльність підприємства.

The purpose of the article is to study the nature and features of risks in the activities of industrial enterprises, their characteristics and functions, features of classification. The market environment, the ongoing process of globalization of the world economy, as well as many other important reasons and conditions in which modern industrial enterprises operate, are probabilistic and have a high degree of uncertainty, as evidenced by their crisis, so the activities of any industrial enterprise a significant number of simple and complex risks, becomes increasingly unstable, volatile, complex and difficult to predict. At the same time, it is difficult to completely avoid risk in the production and / or other activities of an industrial enterprise, or rather it is almost impossible and the only way to avoid it and / or minimize existing and potential risks is the risk management process. The multiplicity of risk factors in the industrial sector poses difficult challenges for enterprises to organize a targeted impact on them. The unresolved issues, especially those related to the nature of risks, methods of analysis and collection of information on risk factors, organization of influence on risk factors, creation and implementation of risk management system, form a wide range of research tasks, which primarily requires research "and its main features, without which the risk management process will be poor and limited.

In the process of research were used: general scientific methods, in particular: methods of theoretical generalization — to study the essence, theoretical foundations, characteristics and features of the category "risk", to determine the main features that characterize it, and became widespread in various definitions of this category; system approach — to substantiate and form one's own definition of the category "risk", approaches and principles of risk classification.

The reasons for the complexity of defining the concept of risk and the main features and functions that characterize the risk of an industrial enterprise, the actual definition of the category "risk" are substantiated.

The scientific novelty is to determine the main features that characterize the risk of an industrial enterprise, as well as widespread in various definitions of this category, the development of the author's definition of the category "risk", the development of the author's classification of industrial risks.

The results of the study can be aimed at improving the principles and mechanisms of risk management in the industrial enterprise to prevent and minimize their negative impact on the enterprise.

Ключові слова: ризик, промислове підприємство, сутність, особливості, характеристика, класифікація, функція.

Key words: risk, industrial enterprise, essence, features, characteristic, classification, function.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ризик притаманний усім сферам життя та діяльності, причому випадковість настання ризикової події означає неможливість заздалегідь точно визначити просторово-часові координати його виникнення. Не є виключенням і діяльність промислових підприємств, що постійно супроводжується та пронизана різноманітними ризиками, які обумовлені наявністю цілого ряду факторів як внутрішнього, так і зовнішнього походження, кожен з яких має різні ступені невизначеності. Ще Р. Кантільон розглядав ризик як основну функціональну характеристику підприємництва і підкреслював нерозривний зв'язок підприємництва та ризику, при цьому називаючи підприємцем "людину, що здійснює свою діяльність в умовах ризику" [1, с. 5].

Слід також зважити, що ринкове середовище, триваючий процес глобалізації світової економіки, а також безліч інших важливих причин та умови, в яких функціонують сучасні промислові підприємства, носять імовірнісний характер та відрізняються високим ступенем невизначеності, що підтверджується їх кризовим характером, тому діяльність будь-якого промислового підприємства, схильна до значної кількості простих і складних ризиків, стає все більш нестійкою, мінливою, складною і важко передбачуваною. Водночас повністю уникнути ризику у виробничій та/або іншій діяльності промислового підприємства складно, а точніше практично неможливо і єдиним шляхом його уникнення та/або мінімізації наявних та потенційних ризиків виступає процес управління ризиками. Множинність же факторів ризику в промисловій галузі ставить перед підприємствами складні завдання по організації цілеспрямованого впливу на них. Невирішеність багатьох питань, насамперед тих, що стосуються сутності ризиків, методів аналізу і збору інформації про чинники ризику, організації впливу на фактори ризику, створення і впровадження системи управління ризиками, формує широкий спектр завдань дослідження, що першочергово потребує дослідження сутності такої категорії як "ризик" та його основних особливостей, без чого процес управління ризиками буде неякісним та обмеженим.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різноманітні аспекти теорії ризиків знайшли відображення в наукових працях таких західних вчених: Р. Кан-

тільон, Дж. М. Кейнс, Дж. Мілль, Ф. Найт, А. Сміт, Й. Шумпетер, які займались вивченням цієї проблеми одними з перших. Значний внесок у розвиток ризикології зроблено такими вченими-економістами: М. Бромвич, Г. Марковіц, Д. Мессен, Дж. Нейман, Р. Тобін, У. Шарп та іншими. Питанням оцінки та аналізу ризиків у діяльності промислових підприємств присвячені праці таких науковців: В. Данчук, В. Лакіза, В. Немченко, С. Нескородєв, Т. Письменна, Р. Пікус, А. Свідерська, Н. Чекалова та інших.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є здійснення дослідження сутності та особливостей ризиків у діяльності промислових підприємств, їх характеристик та функцій, особливостей класифікації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існує велика різноманітність думок з приводу поняття визначення і сутності ризику. Це пов'язано, по-перше, з багатоаспектністю та комплексністю цього явища: у дослідницькій роботі "Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання" її авторами виділено 22 ознаки при здійсненні класифікації ризиків, а загальна кількість ризиків у їх класифікації склала 69 одиниць [2],

по-друге, з різноплановістю здійснюваних досліджень даного питання. Так, наприклад А. Бондаренко стверджує, що в економічній літературі існує, як мінімум, 4 типи трактувань такої категорії:

- 1) ризик як наслідок реалізації небезпечних умов та джерело загрози;
- 2) ризик як похідна від загрози;
- 3) ризик як джерело загрози (ризик — імовірність виникнення загрози);
- 4) ризик як частина загрози [3].

Внаслідок цього, наявні в даний час публікації з проблем ризиків підприємств, відрізняються різноманіттям трактувань такої категорії як "ризик" і неоднозначністю рекомендацій щодо управління ризиками. Певна ж частина наукових досліджень взагалі побудована на матеріалах діяльності західних підприємств, які здійснюють підприємницьку діяльність в інших умовах, переслідують інші цілі і вирішують завдання, які не завжди співпа-

дають з тими, що стоять перед вітчизняними підприємствами.

За результатами систематизації різних визначень ризику і характерних ознак, що визначають сутність категорії "ризик", В. Кунін у монографії "Управління ризиками промислового підприємництва (теорія, методологія, практика)" виділяє такі ключові ознаки, що визначають сутність цього поняття:

- імовірнісний, випадковий характер ризику;
- можливість сприятливих або несприятливих наслідків;
- можливість відхилення від очікуваного результату або події [4].

Група науковців на чолі з професором В. Швандара виділяє три групи підходів до визначення сутності категорії ризику:

- група робіт присвячена теоріям оптимального управління, згідно з якими ризик розглядають в якості характеристики, властивої будь-якому виду доцільної діяльності людини, яка здійснюється в умовах обмеженості ресурсів і можливості вибору методу досягнення цілей. Ніякі здібності та дії людини не здатні знищити ризик, існують лише способи пом'якшення його наслідків;

- група робіт, в яких під ризиком розуміється накопичення регресивного потенціалу, а основний акцент у них здійснюється на окремих негативних характеристиках ризику (наприклад, непоправність втрати матеріальних благ та цінностей, зниження рівня безпеки, тощо);

- група робіт, в яких ризики досліджуються, як наслідок, невизначеності результату, який пов'язаний з особливим видом господарської діяльності — підприємством [5].

Більш широка класифікація підходів до інтерпретації категорії "ризик" запропонована вітчизняними науковцями К. Семеновою та К. Тарасовою в профільній монографії "Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання":

- ризик як ймовірність (можливість) отримання певного несприятливого результату від відповідної діяльності;

- ризик як збиток або можливі втрати;

- ризик як економічна категорія, "яка відображає особливості сприйняття заінтересованими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами та невикористаними можливостями" [6, с. 83];

- ризик як характеристика об'єкта;

- ризик як ненадійність, що властива процесу вилучення прибутку;

- ризик як дія або діяльність, що супроводжується певною невизначеністю;

- ризик як ймовірність помилки або успіху того чи іншого вибору в ситуації з кількома альтернативами [4].

На підставі вищевикладеного нами було розроблено власне визначення категорії "ризик", за яким ризик — це певна сукупність різноманітних ймовірних обставин та умов, за яких функціонування та подальша діяльність або бездіяльність підприємства можуть спровокувати додаткові втрати та інші негативні для нього наслідки, або додаткові можливості, вигоди.

На підставі здійсненого дослідження властивостей ризику вважаємо за можливо виділити такі основні властивості ризику:

- суперечливість — проявляється в тому що, поперше, ризик може бути спрямований на прискорення науково-технічного прогресу, на отримання суспільно значущих результатів новими нестандартними способами; по-друге, може привести і до авантюризму і навіть може служити перепорою на шляху соціально-економічного розвитку, якщо в умовах неповної вихідної інформації (невизначеності) рішення приймаються без чітко прорахованих наслідків таких дій, без урахування закономірностей розвитку явища, або фахівцями недостатньо компетентними в цих питаннях;

- альтернативність — передбачає обов'язкову необхідність вибору одного з двох або більше можливих варіантів рішень, дій, адже завжди є кілька варіантів рішення, сама сутність виявленої небезпеки передбачає цю характеристику. Якщо ж вибір неможливий, то і ризик втрачає значення для розгляду;

- невизначеність — існування ризику безпосередньо пов'язано з невизначеністю, яка неоднорідна за формою прояву і за змістом. Невизначеність є відсутність однозначності, незнання достовірного і управління ризиком є одним із способів її подолання. Але повністю позбутися від невизначеності неможливо, тому неминучий ризик при виборі оптимального варіанта (альтернативи) [7].

Для роботи з ризиком та забезпечення якісного управління ним, важливо розуміти функції, що виконуються ризиком в діяльності промислового підприємства. Н. Куроптев стверджує, що ризик виконує лише дві функції, кожна з яких має різні аспекти:

- стимулююча функція — має конструктивний аспект (проявляється в тому, що ризик при вирішенні багатьох завдань виконує роль катализатора, особливо при виконанні інноваційних інвестиційних рішень) та деструктивний аспект (виражається в тому, що прийняття і реалізація рішень відбувається з необґрунтованим ризиком, що веде до авантюризму);

- захисна функція — має історико-генетичний аспект (полягає в тому, що люди завжди стихійно шукають форми і засоби захисту від можливих небажаних наслідків) та соціально-правовий аспект (полягає в необхідності впровадження в законодавство категорій правомірності ризику) [7].

Погоджуючись з попереднім автором, а також враховуючи той факт, що ризиком необхідно управляти виділимо функції ризику, базуючись саме на засадах та особливостях управління ризиками та безпосередньо діяльністю промислового підприємства:

- інноваційна функція полягає в тому, що виявлений ризик грає стимулюючу роль для пошуку абсолютно нових шляхів вирішення проблем, виконуючи свою так звану "інноваційну функцію". На Заході навіть виник спеціальний термін — "інноваційне ризикове господарювання". Новаторські знайдені унікальні рішення в ризиковій парадигмі господарювання здатні привести виробництво і маркетинг у найбільш ефективну форму, від якої можуть виграти всі учасники економічної взаємодії;

— захисна функція полягає в тому, що підприємливим керівникам забезпечуються правові та економічні гарантії, що виключають покарання. Маються на увазі випадки реалізації невдалих сценаріїв по розрахованих ризиках, відпрацьованих з дотриманням певних умов. Помилка розглядається не як ознака некомпетентності, а як допустимий супутник самостійності відповідальної особи;

— регулятивна функція — ризик керівника пов'язаний з пошуком та застосуванням часто нетривіальних способів вирішення складних завдань. Одна зі сторін регулятивної функції полягає в конструктивній формі, яка передбачає здатність ділової людини ризикувати заради успішного результату діяльності. Але, як у будь-якій медалі, у подібній здатності є інша грань — використання можливостей і самовпевненість, у чому проявляється деструктивна форма даної функції. Важливо знаходити середину і ризик служить гарною опорою для регулювання і саморегулювання дій керівника по відношенню до виявлених можливостей несприятливих наслідків. Таким чином можна зазначити, що регулятивна функція може проявлятися як у конструктивній, так і у деструктивній формах;

— аналітична функція — дозволяє вибирати оптимальні шляхи зниження ризику з сформованого складу альтернатив. Зміст і складність управлінського рішення визначають глибину і широту аналітичної роботи з погрозами. При вирішенні великих проектних завдань зростає трудомісткість аналізу ризиків, які займають цілий розділ проектної роботи. У той же час, прості і типові рішення дозволяють більше спиратися на досвід і інтуїцію керівника [8; 9].

Підсумовуючи результати розгляду функцій, що виконуються ризиком у діяльності промислового підприємства, необхідно додатково наголосити на тому, що окрім потенційних втрат та інших негативних наслідків, які ризик несе для промислового підприємства, він також створює і певні можливості для подальшого якісного розвитку та функціонування підприємства.

Що стосується класифікації ризиків, то необхідно зазначити, що існує безліч підходів і спроб класифікувати ризики. Так, відповідно до класифікації ризиків, що запропонована професорами Б. Мільнером і Ф. Лііса, всю сукупність ризиків можна поділити на дві основні групи:

1) зовнішні: політичні, законодавчі, регіональні, природні, галузеві, макроекономічні (інфляційні, валютні, процентні, структурні);

2) внутрішні: виробничі (транспортні, технологічні, кваліфікаційні, ризик поставки), інвестиційні (діловий ризик, ризик зниження прибутковості, селективний ризик, тимчасовий ризик), комерційні (втрата конкурентоспроможності підприємством, торгівлі, цінова дискримінація, ризик розрахунків) [10].

Схожа класифікація запропонована і Н. Подольчаком, який згрупував основні види ризиків промислового підприємства на дві групи та їх підвиди. Перевагою даної класифікації є врахування всіх основних ризиків, що притаманні діяльності промислових підприємств:

1. Ризики зовнішнього середовища:

- економічні;
- соціальні;

- політичні;
- адміністративно-законодавчі;
- природно-екологічні;
- науково-технічні.

2. Ризики внутрішнього середовища:

— ресурсні: фінансовий ризик, ризик персоналу, матеріальний ризик, інформаційний ризик, енергетичний ризик;

— виробничо-господарські: технічний ризик, технологічний ризик, інноваційний ризик, майновий ризик;

— комерційні: маркетинговий ризик, торговельний ризик, транспортний ризик [11].

За класифікацією Ф. Джоріону, яка, на нашу думку, є доволі загальною, хоча і включає певну частину ключових ризиків, всі ризики поділяються на дві великі категорії:

— бізнес-ризики, що представлені ризиком продукції, макроекономічним та технологічним ризиками;

— інші ризики, що поділяються на два класи: ризик несприятливої події (юридичний, ризик втрати ділової репутації, ризик стихійного лиха, регулятивно-політичний ризик) та фінансовий ризик (ринковий, кредитний ризи, ризик ліквідності, операційний ризик) [12].

Більш функціональну класифікацію ризиків промислових підприємств розробили М. Трейман і О. Варігіна. Відповідно до чинників, що впливають на ризик, автори виділяють наступні групи ризиків промислового підприємства:

— ризики, характерні для країни в цілому — ризики, зумовлені труднощами в соціально-економічній і політичній сфері держави, а так само ризики пов'язані з тиском (санкціями) з боку інших держав;

— ризики, що носять стратегічний характер — прийняття стратегічних рішень, що впливають на майбутнє суспільства, які не в повній мірі враховують зовнішні або внутрішні особливості середовища;

— ризики, що виникають на досліджуваному галузевому ринку;

— виробничо-технічні ризики — позапланові зупинки роботи основного виробничого обладнання;

— ризики, пов'язані зі змінами в законодавчих актах — зміна законодавчої бази та нормативних правових актів;

— фінансово-економічні ризики-відсоткові і монетарні ризики;

— ризики, пов'язані з діяльністю персоналу організації — ризики, пов'язані з виникненням аварій і позаштатних ситуацій з вини персоналу;

— ризики екологічного характеру — ризики, безпосередньо пов'язані з надання об'єктами підприємства негативного впливу на навколишнє природне середовище та нанесенням їй шкоди, а так само ризики, пов'язані з компенсацією цих втрат [13].

Дещо схожа, але цікава з практичної точки зору, є класифікація запропонована А. Сливоцьким та К. Вебером, які в процесі класифікації виходили з оточення фірми і в своїй роботі:

— ризики галузі полягають у тому, що держава може послабити свій контроль у певній галузі економіки внаслідок чого відбудеться зміна позицій учасників ринку через неможливість втримати свої позиції;

— ризики технології полягають у тому, що нові технології, на які поклали значні надії власники та керів-

ники підприємства, не принесуть їм очікуваного результату;

- ризики бренду полягають у тому, що репутація бренду підприємства або його товарів може суттєво погіршитися, внаслідок чого підприємством не буде отримано відповідний рівень очікуваного доходу та/або прибутку;

- ризики конкуренції полягають у тому, що поява нового конкурентного підприємства може спричинити втрату підприємством певної частини ринку та/або клієнтів;

- ризики клієнта полягають у тому, що можуть змінитися уподобання споживачів (клієнтів) продукції підприємства при неможливості оперативного реагування підприємством на ці зміни, внаслідок чого підприємством буде втрачено відповідний рівень очікуваного доходу та/або прибутку;

- ризики проєкту полягають у тому, що вагомий проєкт може провалитися, і внаслідок цього підприємство втратить свої конкурентні позиції на відповідному ринку;

- ризики стагнації полягають у тому, що у випадку, коли підприємство перестане рости і розвиватися — з великим ступенем ймовірності його чекає провал [14].

Попри очевидні позитивні риси цієї класифікації, вона не враховує і не виділяє фінансових ризиків, хоча доволі часто саме вони і можуть стати причиною суттєвих проблем не лише у промислового підприємства. Так, за Дж. Кейнсом, підприємець, у тому числі і промислове підприємство, повинен враховувати наступні види підприємницького ризику:

- ризик втрати очікуваної вигоди від непередбачених обставин;

- ризик кредитора від можливої втрати позики;

- ризик від втрати реальної вартості грошей з плином часу [15].

Так і класифікація І. Чуприної, попри запропоновану деталізацію ризиків є обмеженою лише тими функціональними групами ризиків, які вона виділяє:

1. Фінансово-економічні ризики:

- нестійкість попиту: проявляються у вигляді падіння попиту зі зростанням цін;

- поява альтернативного продукту: породжує зниження попиту на продукцію підприємства;

- зниження цін конкурентами: зумовлює поступове зниження цін підприємством — виробником продукції;

- збільшення обсягу виробництва у конкурентів: може проявитися у вигляді скорочення обсягів продажу або зниження цін підприємством — виробником продукції;

- зростання податків: має прямий вплив на зменшення чистого прибутку;

- скорочення платоспроможності споживачів: зумовлює зниження обсягів продажу та споживання продукції підприємства-виробника;

- зростання цін на сировину, матеріали, перевезення: має прямий вплив на зниження прибутку через зростання цін та збільшення постійних витрат підприємства;

- залежність від постачальників: відсутність альтернатив робить підприємство вкрай уразливим через монопольне становище постачальників сировини, матеріалів;

- зниження прибутку через зростання цін;

- дефіцит оборотних коштів: збільшення розміру кредитів, позик, інших залучених коштів часто на невигідних для підприємства умовах.

2. Соціальні ризики:

- труднощі з набором кваліфікованої робочої сили: збільшення витрат на комплектування кадрами та спеціалістами з необхідною кваліфікацією;

- загроза страйку: штрафи за порушення договорів, зростання невдоволення в колективі, напруженої атмосфери;

- відношення місцевої влади: додаткові витрати на виконання їхніх вимог;

- недостатній рівень заробітної плати: висока текучість кадрів, зниження продуктивності;

- недостатня кваліфікація кадрів: зниження ритмічності, зростання бракованих виробів продукції, збільшення числа аварій на виробництві;

- соціальна інфраструктура: зростання невиробничих витрат на нематеріальне заохочення працівників підприємства [16].

Зважаючи на потенційні негативні наслідки ризиків для промислових підприємств, з практичної точки зору викликає зацікавленість класифікації ризиків за можливими наслідками:

1. Припустимий ризик — це ризик рішення, у результаті не здійснення якого підприємству загрожує втрата прибутку. У межах цієї зони підприємницька діяльність зберігає свою економічну доцільність, тобто втрати є, але вони не перевищують розмір очікуваного прибутку.

2. Критичний ризик — це ризик, за якого підприємству загрожує втрата обсягів продаж, тобто зона критичного ризику характеризується небезпекою втрат, які свідомо перевищують очікуваний прибуток і можуть призвести до втрати всіх засобів, вкладених підприємством у проєкт.

3. Катастрофічний ризик — ризик, за якого існує можливість виникнення неплатоспроможності підприємства. Втрати можуть досягати величини, яка дорівнює майновому стану підприємства. Також до цієї групи відносять будь-який ризик, пов'язаний із прямою небезпекою для життя людей або виникненням екологічних катастроф [17].

Як видно із наведених вище класифікацій ризиків промислового підприємства, що наводяться різними науковцями, всі вони більшою або меншою мірою враховують особливості функціонування промислового підприємства, але не всі мають практичне значення, що ускладнює їх застосування в процесі управління ризиками на рівні промислового підприємства. Зважаючи на попередні результати, пропонуємо в процесі управління ризиками промислового підприємства здійснювати акцент на таких ризиках: законодавчий, правовий, ринковий, фінансовий, стратегічний, виробничий, маркетинговий.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснене нами дослідження сутності та особливостей ризиків у діяльності промислових підприємств, їх характеристик та функцій, особливостей класифікації дозволяє стверджувати, що ризик — це певна сукупність різноманітних ймовірних обставин та умов, за яких функ-

ціонування та подальша діяльність або бездіяльність підприємства можуть спровокувати додаткові втрати та інші негативні для нього наслідки, або додаткові можливості, вигоди. Від правильності ж розуміння особливостей ризику та якості управління ним залежатиме чи отримає промислове підприємство прибуток та інші економічні та неекономічні вигоди, чи понесе відповідні втрати.

Література:

1. Тактаров Г.А., Григорьева Г.М. Финансовая среда предпринимательства и предпринимательские риски. М.: Финансы и статистика, 2006. 246 с.
2. Семенова К.Д., Тарасова К.І. Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання: монографія. Одеса: ФОРМ Гуляєва В.М., 2017. 234 с.
3. Бондаренко А.І. Ціноутворюючі ризики в банківській діяльності. Європейські перспективи. 2015. № 5. С. 44—52.
4. Кунин В.А. Управление рисками промышленного предпринимательства (теория, методология, практика). СПб.: Изд-во Санкт-Петербургской академии управления и экономики, 2011. 184 с.
5. Тэпман Л.Н. Риски в экономике: учеб. пособие для вузов / [Под ред. проф. В.А. Швандара]. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 380 с.
6. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. К.: КНЕУ, 2000. 292 с.
7. Куроптев Н.Б. Управление рисками на предприятиях ЦБП: учебное пособие / ГОУВПО СПбГТУ РП. СПб., 2009. 87 с.
8. Султанов И.А. Сущностные аспекты понятия риска в бизнесе. URL: <http://projectimo.ru/upravlenie-riskami/riski-predpriyatiya.html> (дата звернення: 01.02.2020).
9. Дорожкина Т.В., Крутиков В.К., Алексеева Е.В. Управление рисками: учебно-методическое пособие. Калуга: Изд-во "Ваш ДомЪ", 2014. 233 с.
10. Рыхтикова Н.А. Анализ и управление рисками организации: учебное пособие. М.: Форум, 2012. 258 с.
11. Подольчак Н.Ю. Управління та зниження рівня ризиків енергозабезпечення підприємств: монографія. Львів: Міські інформаційні системи, 2011. 258 с.
12. Колесников А.М., Кандубко А.П. Виды рисков современного российского предприятия. Актуальные проблемы экономики и управления. 2014. № 1 (1). С. 14—19.
13. Трейман М.Г., Варыгина О.С. Методы оценки и управления рисками на ресурсоснабжающем предприятии. Научный журнал НИУ ИТМО. Серия Экономика и экологический менеджмент. 2017. № 4. С. 64—73.
14. Slywotzky Adrian J., Weber Karl. Upside: The 7 Strategies for Turning Big Threats into Growth Breakthroughs. Crown Business, 2007. 270 p.
15. Кейнс Дж. Трактат о деньгах (A Treatise of Money) / Джон Мейнард Кейнс. URL: <http://coollib.net/b/106234> (дата звернення: 22.03.2020).
16. Чуприна І.В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 4 (70). С. 187—194.
17. Щербак В.Г., Щербак О.В. Невизначеність і ризик у бізнес-діяльності промислового підприємства.

Актуальні проблеми економіки. 2010. № 4 (106). С. 156—161.

Referenses:

1. Taktarov, G.A., Grigorieva, G.M. (2006), *Finansovaja sreda predprini-matel'stva i predprinimatel'skie riski* [The Financial Environment of Entrepreneurship and Entrepreneurial Risks], Finance and statistics, Moscow, Russia.
2. Semenova, K.D. and Tarasova, K.I. (2017), *Ryzyki diyal'nosti promyslovykh pidpryyemstv: intehral'ne otsinyuvannya* [Risks of industrial enterprises: integrated assessment], FOP Hulyayeva, Odessa, Ukraine.
3. Bondarenko, A.I. (2015), "Pricing risks in banking", *Yevropeys'ki perspektyvy*, № 5, pp. 44—52.
4. Kunin, V.A. (2011), *Industrial entrepreneurship risk management (theory, methodology, practice)*, Publishing house of the St. Petersburg Academy of Management and Economics, Saint-Petersburg, Russia.
5. Tapman, L.N. (2002), *Riski v jekonomike* [Risks in Economics], UNITY-DANA, Moscow, Russia.
6. Vitlinskyy, V.V. (2000), *Analiz, modelyuvannya ta upravlinnya ekonomichnym ryzykom* [Analysis, modeling and management of an economical riser], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Kuroptev, N.B. (2009), *Upravlenie riskami na predpriyatijah CBP* [Risk Management at PPI Enterprises], GOUVPO SPBSTU RP, Saint-Petersburg, Russia.
8. Sultanov, I.A. (2019), "Essential aspects of the concept of risk in business", available at: <http://projectimo.ru/upravlenie-riskami/riski-predpriyatiya.html> (Accessed 01 Feb 2020).
9. Dorozhkina, T.V. Krutikov, V.K. and Alekseeva, E.V. (2014), *Upravlenie riskami* [Risk Management], Publishing house "Vash Dom", Kaluga, Russia.
10. Rykhtikova, N.A. (2012), *Analiz i upravlenie riskami organizacii* [Analysis and management of organizational risks], Forum, Moscow, Russia.
11. Podolchak, N.Yu. (2011), *Upravlinnya ta znyzhennya rivnya ryzykiv enerhozabezpechennya pidpryyemstv* [Management and reduction of energy supply risks of enterprises], Miski informatsiyni systemy, Lviv, Ukraine.
12. Kolesnikov, A.M. and Kandubko, A.P. (2014), "Types of risks of a modern Russian enterprise", *Actual problems of economics and management*, vol. 1 (1), pp. 14—19.
13. Treiman, M.G. and Varygina, O.S. (2017), "Methods for assessing and managing risks at a resource-supplying enterprise", *Scientific journal NRU ITMO. Series Economics and Environmental Management*, vol. 4, pp. 64—73.
14. Slywotzky, A.J. and Weber, K. (2007), *Upside: The 7 Strategies for Turning Big Threats into Growth Breakthroughs*, Crown Business, NY, USA.
15. Keynes J. (2012), "A Treatise on Money", available at: <http://coollib.net/b/106234> (Accessed 22 Mar 2020).
16. Chupryna, I.V. (2012), "The concept and classification of risks in business", *Zbirnyk naukovykh prats VNAU*, vol. 4 (70), pp. 187—194.
17. Shcherbak, V.H. and Shcherbak, O.V. (2010), "Uncertainty and risk in the business of an industrial enterprise", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 4 (106), pp. 156—161.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2021 р.